

ASYA TOPLUMLARINI ETKİLEYEN ALEVÎ/BEKTÂ İ KÜLTÜRÜNDE İNSANIN DEĞERİ *

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN**

Asya kıtası bir çok kültür ve medeniyete beşiklik etmiş önemli bir merkezdir. Yapısında Asya'daki en eski Türk inançlarından izler taşıyan Alevî/Bektâî düîncesi de bunlardan biridir. Türk kültür, edebiyat ve sosyal hayatında Alevî/Bektâî düîncesinin önemli bir yeri vardır. Bu anlayışı Türk inanç, adet, gelenek ve göreneklerini öretilerinin içine alması zaman içinde yayılarak kitleleri etkilemiş, mensupları sosyal bir grup meydana getirmiş, sonuçta kendine özgü bir hayat tarzı, bir felsefe oluşturmuştur.

Alevîlik/Bektâîlik anlayışı zengin bir kültür yumağıdır. Bu kültür birikimi içinde sosyolojiden felsefeye, edebiyattan folklorla kadar bir çok bilim için materyaller bulunmaktadır.

Hacı Bektaş Velî, Türk sûfilinin en önemli kişilerinden biridir. 11. yüzyılda Ahmet Yesevî'nin öretileri ile başlayarak gelişen ve Anadolu'ya taşınan tasavvûfî düînce Hacı Bektaş Velî ile belirli bir temele oturtulmuş, yüzyıllarca Türk sosyal hayatının içinde varlığını korumuştur. Anadolu'da başlangıcı itibariyle Türklere ait karakteristik özellikleri, hoş görüye dayanan temel felsefesiyle Bektâîlik, kitleler arasında hızlıca yayılmıştır.

Bektâî anlayışının en yaygın ekilde üretilmiş edebî ürünleridir. Bektâî tekkelerinde okunan nefeslerle ilâhî bir boyut kazanan bu şiirler günümüze kadar soluğunu devam ettirerek gelmiştir.

Bektâî şiiri; en eski Türk şiiri örnekleriyle temelini oluşturmuş ozanların dilinde kopuzun ahengiyle terennüm edilen sonraları Ahmed Yesevî'nin tasavvûfî anlayışından etkilenen Hacı Bektaş Velî ile pîrini bulan ve başımsız bir anlayışa dönüşen, zaman içinde Türk toplumunun renkli sosyal hayatının zenginliği içinde Alevî, Bektâî, Hurûfî, Kalenderî, Kızılbaş, Tahtâcı, Bâtınî vb. heterodoks mezhep ve tarîkâtlar içinden çıkmış şiirlerin çoğunlukla nefes, ilâhî, deme, düvaz, deyiş, talimat, gibi Türklerin milli nazım ekli olan komma tarzında meydana getirdikleri edebî verimlerden oluşmaktadır.

Anadolu'da bir çok kişinin gönlünde taht kurmuş olan Hacı Bektaş Veli ile ilhamını ve temel sistemini ondan alan Bektâîlik felsefesinde sevgi ve hoş görünün ayrı bir önemi vardır. Alevî/Bektâî kültüründe insana olağanüstü bir sevgi ve saygı vardır. Alevilikte, "Hak

* Bu çalışmamı, I.Uluslararası Asya Felsefe Derneği Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur. İstanbul, Ekim 2005.

** Fatih Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

ademedir” anlayı ı insanı yücelten anlayı tır. Alevilikte sevgi özellikle insan sevgisi o denli yüceltilmi tir ki, Alevi inancının temelini olu turmu tur.

Hacı Bekta Veli'nin hayatı incelendi inde ya ayı nda ve dü üncelerinde sevginin ve ho görünün çok ciddi bir yeri oldu u görülecektir. Bektâ î teorisinde zorlama, iddetten sakınma, bütün insanlara acıma ve efkât telkin edilir. yi bir Bektâ î, hareketinde Müslüman ve Müslüman olmayana kar ı bir fark gözetmez.¹ Anadolu Alevili

Anadolu'da yeni bir ekol geli tirdi. Uygarlıklar hazinesi Anadolu'nun o zengin kültür mozai ini bozmadan, parçalamadan farklı ö eleriyle, sevgi ve ho görü temelinde biraraya getirdi i ve tasavvufu birle tirdi i bu yeni olu um, Anadolu Alevili i'ydi. Bilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır; dü ünçe karanlı ına ı ık tutanlara ne mutlu; kadınları okutunuz, okunacak en büyük kitap insandır“ diyen Hacı Bekta Veli insanı merkeze alan anlayı ıyla dikkat çekmekteydi. Hacı Bekta Veli, sadece insana de il, ondan ayrı görmedi i ve onun bir parçası saydı ı do adaki di er varlıklara ve tabiat unsurlarına da aynı önemi veriyordu. Alevi inanç ve ö retisinde “Âlem-i Anasır“ denilen maddi âlemin dört temel unsuru (çar anasır) olan toprak, su, ate ve yel'e (hava'ya) kutsaliyet derecesinde önem verilir. nsanın cemalini (yüzünü) Hakk'ın cemali, gönlünü Hakk'ın evi bilen Hacı Bekta Veli, sadece insanların de il, hayvanların bile incinmesine ve onlara i kence yapılmasına kar ıydı.

Hacı Bekta Veli'ye ait oldu u rivayet edilen u dörtlükte sevgi ve ho görü çok güzel bir ekilde i lenmi tir:

Sevgi muhabbet kaynar yanan oca ımızda
Bülbüller evke gelir gül açar ba rımızda,
Hırslar kinler yok olur a kla meydanımızda
Arslanlarla ceylanlar dosttur kuca ımızda

Hacı Bekta Veli, *Fevâid* adlı eserinde "E er daima Cennet'te olmayı istersen herkesle dost ol ve kimseye kar ı kin tutma. Merhem ve mum gibi ol, diken olma."⁴ sözlerini söyler.

Bektâ îlikte sevgi Bektâ îli in temel kaynaklarında bir âdâb ve erkân olarak yer alır, iirlerde bu kavramla ilgili söyleyi lere sıkça rastlanır.

Bektâ îli in temelini sevgi (muhabbet) olu turur. Sevgi yerin gö ün dire i olarak vasfedilir. Sevgi iirlerde sıkça i lenmi tir:

Yok ise kalbinde muhabbet sevgi
Yıkıktır kalbinde Allah'ın evi
Özünden haberi olmayan devi
Salıver yabana yorulsun gitsin
Kul Budalâ⁵

Muhabbettir yerin gö ün dire i
Muhabbet edenin yanar çıra ı
Â ıka beytullah gönül dura ı

⁴ Hacı Bekta Veli: *Fevâid* (haz. Mehmet YAMAN), Ankara, s. 15-16.

⁵ smet Zeki EYÜBO LU: *Alevî Bektâ î Edebiyatı*, stanbul 1992, s. 217.

Hak nazar etti i yerdir muhabbet

Kul Himmet⁶

Ho görü de Alevî-Bektâ î erkânının en önemli ahlak ve âdâb kurallarından biridir. Bu kural Alevî-Bektâ îlik'le özde le mi ve (ö retinin) genel niteli i durumuna dönü mü tür.⁷

Bir Bektâ î menkıbesinde Bektâ îli in engin ho görü anlayı ı u ekilde ifade edilir: "Bir gün bir Bektâ î babası kar ıla tı ı gece bekçisine sorar: "Bu belindeki pala bıça ı ne i e yarar?" Aldı ı cevap öyledir: "Biz bununla gördü ümüz kusurları düzeltiriz. Siz ne yapıyorsunuz?" Bektâ î babası sessizce boynunu bükerek "Biz kusur görmeyiz ki " Bir ba ka rivayette aynı konu Bekta î ve Mevlevî dervi lerinin konu malarında u ekilde ele alınır: Bektâ î dervi i, Mevlevî dervi e sorar:-Sizin elbiseleriniz niçin bu kadar geni tir? Mevlevî dervi i öyle der: Biz bununla kusurları, ayıpları örteriz. Bu sefer Mevlevî dervi sorar: –Sizin elbiseleriniz niçin bu kadar dar? Bektâ î dervi i öyle der: Biz kusur görmeyiz ki. Hacı Bekta Veli'ye atfedilen u söz Bektâ îlikteki gönül açıklı mın ve ho görünün bir ba ka delilidir. "Her tavladan bo anan at, bizim tavlamızda e le ir. Bizim tavladan bo anan at ise ferah bulamaz". Bu ifadeyle Bektâ îler herkese kapılarının açık oldu unu bunun için kendilerinde uygun ortamın bulundu unu anlatmak istemi lerdir.

Bektâ îler, hayatı ve toplumu gözden geçirirken reel, müsamahalı ve toleranslıdırlar, geni dü üncelidirler. Ayıp görmeme konusu daha and içme törenlerinde yeni gelen cana söylenir. "Gördü ünü ört, görmedi ini söyleme" denir.⁸

Hacım Sultan Velayetnamesinde "Hak Sübhâne Teâlâ, âdemin gö sünü ho görü nuru ile bezedi" denilerek bu duygu, ilahi hikmetle izah edilmektedir.Yine Bektâ î prensibinde "Kimsenin ayıbını görmeyen cana a k olsun, ayıpları örtücü ol" ifadeleri ho görü anlayı mını yansıtan ifadelerdir. Ayrıca " ncinsen de incitme, hiç bir insanı ve milleti ayıplamayınız", "Her ne ararsan kendinde ara" prensibleri de aynı anlayı ı aksettirmektedir.

Bektâ î airlerinden Kaygusuz Abdâl da ho görmenin Allah'a ait bir özellik oldu unu iirinde öyle ifade eder:

"Tanrı bilür halini her bendenün

Ayıbını vurmaz kimsenün"

Hacı Bekta Veli'ye ait *Besmele erhi* adlı eserde geçen Allah'ın buyru u olarak aktarılan ifadeler Bektâ î bakı açısına kaynaklık etmektedir: "Yüce Tanrı buyurur: Benim sevgili

⁶ Fuat BOZKURT: Semahlar, stanbul 1995, s.139.

⁷ Baki ÖZ: a.g.e., s. 426-427.

⁸ Bedri NOYAN: "Hacı Bekta Veli Dü ünçesinde Ho görü", Yunus Emre Nasrettin Hoca ve Hacı Bekta Veli Dü ünçesinde Ho görü (Ankara Bilimsel Kültürel Ara tırmalar Vakfı, 1995), 261.

peygamberim, söyle inananlara, gönül evlerini alçakgönüllülük, â iklik süpürgesiyle süpürsünler. Hırsı, nasılı, niçini, ikiyüzlülü ü, hainli i, çekememezli i ve dedikoduyu süpürüp atsınlar. Yaptıkları kötü i lere pi manlık duysunlar ve pi manlık suyuyla yıkansınlar. Gizli i lerden vazgeçsinler. Sevgi sofrasını dö esinler, a k ba larına vursun"⁹

Hacı Bekta Veli tarafından Makâlât'ta sistemle tirilen "Dört Kapı Kırk Makam" ö retisinde Hakikat Kapısı'nın birinci makamı "Toprak Olmak"tır.

Toprak olmaktan maksat alçakgönüllü olmaktır. Bektâ î olmak efkâtte güne gibi olma, cömertlikte su gibi, alçakgönüllülükte toprak gibi, teslimiyette ölü gibi, örtücülükte gece gibi olmaktır...Bektâ î evvela kendini toprak etmeli, o topra a mârifet tohumu ekmeli, tevhid suyu vermeli, gerçek ora ı ile biçmeli, rıza harmanında dövmeli, evk yeli ile savurmalı, muhabbet ölçe i ile ölçmeli, takva de irmeninde ö ütmeli, edeple yo urmalı, sabır fırınında pi irip yemelidir.¹⁰

Bektâ î dü üncesinde nefsi mutmainne topraktır. Hak Teâlâ Cennet'i onun üzerine bina eylemi tir.Toprak, Âdem Safiyyullaha nispet eder...Toprak âh-ı merdândır.Onun (Hz.Ali)için ismine Ebu Turâb, bir ismine Ebu Tâlib dediler.¹¹

Bektâ î iirlerinde toprak (turâb) olma sıkça tavsiye edilmi tir:

Toprak ol toprak gibi teslim vücûd

Cümle alem topra a kıldı sücûd

Kaygusuz Âbdâl¹²

ahlanıp yükse e çıkma

Engin ol gönül engin ol

Turâb ol dosttan ayrılma

Engin ol gönül engin ol

Yusuf¹³

Toprak olamayan ki inin bir geli me kaydedemeyece i (ta gelip gidece i) vurgulanır. Hakk'a ula manın bir artı da toprak olmaktır. Bektâ î dervi i her türlü sıkıntılara sevgi, ho görü ve sabırla kar ılıklı vererek incinmeyecektir. Bu aynı zamanda bir peygamber ahlakıdır.

⁹ Rütü ARDA : Her Yönüyle Hacı Bekta Veli ve En yeni Eseri erh-i Besmele, zmir 1985,s. 24.

¹⁰ Bedri NOYAN: a.g.e., 78.

¹¹ Adil Ali ATALAY: mam Cafer-i Sadık Buyru u, stanbul 1996, s. 148.

¹² Abdurrahman GÜZEL: "Tekke iiri", Türk Dili Dergisi, Türk iiri Özel Sayısı III, Ankara 1989, s. 381.

¹³ smail ÖZMEN: Alevî-Bekta î iirleri Antolojisi, Ankara 1995, C. 5, s. 330.

Hacı Bekta Veli, *Fevâid* adlı eserinde öyle der: " Gerçek dervi oldur ki; kimsenin kendisini incitmesinden kırılmaz ve yi it olan oldur ki kırılmaya, layık olanı da (hak edeni) kırmaz."¹⁴

Ey Â ikî haklı nefes tutulmaz
Burada atılan orda atılmaz
Turâb olmayınca Hakk'a yetilmez
Turâb ol da ayaklarda basıl dur

Â ikî¹⁵

Pir Sultan Abdâl, Hz. Muhammed'in üzerine i kembe bırakılarak eziyet edilmesine, dolayısıyla onun sabır ve ho görüşüne telmihte bulunur:

Turâplık cümlenin ba ı
Daim çi nenmektir i i
Üstüne atarlar le i
ncinme gönül incinme

Pîr Sultân Âbdâl¹⁶

Makâlât'ta hakîkâtin ikinci makamı yetmi iki milleti ayıplamamaktır. Bektâ î âdâb ve erkânında ba kalarının kusurlarını görmeme ve tolerans yaygın bir özelliktir. Bektâ î ba kasının ayıbını yüzüne kar ı veya ba kasına söylemez.¹⁷

Hacı Bekta Veli tarafından sistemle tirilen Dört Kapı Kırk Makam anlayı nda Hakikat kapısının dördüncü makamı "Dünyada yaratılmı bütün nesnelere kendisinden emin olmasındır"¹⁸

Dört kapıdan üçüncüsü olan Marifetin son makamı kendini bilmektir. *Makâlât*'ta "Kendi nefsinin bilen Rabbini hakkıyla bilir"¹⁹ hadisine yer verilmi tir.

Buyruk'ta "Sekiz eyi ba layan ate ten olan nar-ı kibir kendini bilmek ile defolur"²⁰ denilmektedir.

Allah, zamanın var edilmesinden önce ademde bir gizli hazine idi. Sonu olmayan bir ademin içinde kendisine bakacak bir göze, vecde gelecek bir gönül istedi Bu güzelli in görülmeye olan e ilimi sonucu Allah evrende tecelli etti."

¹⁴ Hacı Bekta Veli: a.g.e., s. 16.

¹⁵ smail ÖZMEN: a.g.e., C. 4, s. 67.

¹⁶ Cahit ÖZTELL : Pir sultan Abdâl, stanbul 1996, s. 371.

¹⁷ Adil Ali ATALAY: a.g.e.,s. 207.

¹⁸ Esad CO AN: Makâlât (sdl. HüseyinÖZBAY), Ankara 1996,s. 18.

¹⁹ Esad CO AN: a.g.e., s.17.

²⁰ Adil Ali ATALAY: a.g.e., s.149.

“Men aref” sırrı olgunla manın yoludur. Önemli bir tasavvûfî bir makamdır. Bu sırri eri enler duygularını de i ik ekillerde ifade ederek bu sırla elde ettiklerini iirlerde dile getirirler.

ahâ bende olmayan
Ölmeden ön ölmeyen
Men arefi bilmeyen
Bu yolda mattır hocam
Muhyiddin Abdal²⁵

Alevî-Bektâ î ahlakının ve hayat felsefesinin tam merkezine yerle en eline, beline, diline sahip olma kuralı Alevîli in-Bektâ îli in edebini olu uturur. Alevîli in-Bektâ îli in ahlakı ve ahlak felsefesi tümüyle bu kural üzerine oturtulmu tur. Bu kural giderek Alevî-Bektâ î toplumlarının ya am felsefesine dönü mü tür. Senin olmayanı alma, sahiplenme, namuslu ol, beline sahip çık (harama uçkur çözme), ba kasının ırz ve namusuna göz dikme, yalan söyleme, görmedi ine tanıklık yapma ve kırıncı söz söyleme, gibi davranı ları zorunlu kılar. Bu kurala daha sonraları "i ine, a ına, e ine sahip ol" üçlemesi de eklenmi tir. Bu da aynı mantı a dayanır. İni bilen i inde dürüstçe çalı an, üreten, çocu una helal kazanç yediren ve namusunu bilen gözetken koruyan ve herkesin namusuna saygı duyarak ya ayan bir insan ve toplum modeli olu turmak amaçlanır.²⁶

Bütün bu hususiyetleri üzerinde ta ıyan Bektâ î, Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali sevgisi, teslimiyet anlayı ı, eline, beline, diline sahip olu u ve ho görüsü ile bütün nesnelere için bir emniyet telkin eder. O toprak olacak kadar yumu ak, kendini bilen, kanaat ehli ve edep abidesidir.²⁷

Alevî yolunca kutsal kabul edilen "üç sünnet yedi farz" adlı bir takım kurallar vardır. Üç sünnetten ikincisi "kalbinden adaveti gidermektir. Kimseye kin ve kibir beslememek,

²⁴ smail ÖZMEN:a.g.e.,C.4,s.296.

²⁵ smail ÖZMEN:a.g.e.,C.2,s.119.

²⁶ Baki ÖZ: a.g.e., s. 428.

²⁷ Hüseyin ÖZCAN: Bektâ î Âdâb ve Erkânı, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2001.

kıskançlık etmemek ve hırsına uyup eytan'a gönül vermemektir." Üçüncü sünnet ise "Sözü Hakk'ın kudreti ola, kimseyle kavga etmeye, kimseye dü manlık yapmaya"²⁸ eklindedir.

Bektâ î erkânnâmesi'nde geçen u ifadeler Bektâ î'nin hassasiyetini özetlemektedir: "Cenk cidal ehli olma, küçü e izzet et, büyü e hizmet, ölüye hürmet eyle. Bir kimsenin kusurunu görme, görürsen ört, iyilik eyle, örtemesen eksik eyle dilin ile kalbin ile ört...Su gibi pâk ol, her dem alça a ak. Eline, beline, diline pâk ol."²⁹

Bektâ î talibi, Ayin-i cem'de mür idinin önüne diz çökmü ve ete ine yapı mı niyaz durumunda u telkini alır: "...Mür idini pîrin varisi ve gerçek baban, rehberini gerçek anan bil. Yalan söyleme, haram yeme, gıybet etme, ehvetperest olma, eline, beline, diline sahip ol, kibir ve kin tutma, kimseye haset etme, garaz, bu z, inat etme, gördü ünü ört, görmedi ini söyleme, elinle koymadı nı eyle yapı ma, elinin ermedi i yere el uzatma, sözünün geçmedi i yere söz söyleme, ibretle bak, hilm (yumu aklık) ile söyle, küçü e izzet, büyü e hürmet ve hizmet eyle, ikrarını saf eyle, Hakk'ı kendi özünde mevcut bil, erenlerin esrarına âgâh ol...Özünü bu yolda böylece sabit kadem eyle..."³⁰

Bektâ îlik e itimle, iyili i kötülü e egemen kılmak için u ra ır. Kötülü ün zihinden çıkarılması i edinilir. nsanın nefsi ile sava ı bu nedenle vardır. Alevî-Bektâ î için nefis ile sava en büyük sava tır...Birey, iyi insan yapılmaya çalı ılır. Bu da insanın bütün kötülüklerden ba ının koparılması ile kötü olan etkenlerden uzak tutulmasıyla kötü olan davranı ve eylemlerden arınmasıyla olanaklıdır. Bu i bitmez tükenmez bir e itim gerektirmektedir.³¹

Bütün sıkıntılara katlanan Bektâ î'nin kaygısı kimseyi incitmemektir. Bektâ î ahlakının temelinde insana saygı yatar. nsanı incitmeme, insanı ho tutma Bektâ îlikte omurga kabullerden biri oldu u içindir ki Bektâ îlere "zümre-i nâzenin" yani çok ince hassas insanlar toplulu u denmi tir. Hatta onlar bu nâzenin tavırlarını bütünlüğe bütün canlılara kar ı i ler halde tutabilmeleridir. Temel prensip udur: "Can ta ıyan mahluku icitme."³²

²⁸ Adil Ali ATALAY: a.g.e., s.160.

²⁹ Sırrî Rıfâî AL nce hassas insanl

Alevî-Bektâ

yeryüzünde haifesidir. Bütün bunlardan dolayı kutsaldır. nsanda Allah'ın sıfatları yansımadır. nsan kainatın küçük bir kopyasına benzemektedir.

Kudsi hadiste “Yere, gö e sı madım da mü'minkulumun gönlüne sı dım.” ifadesi ile gönül Allah'ın mekanı olarak görülmü , gönül kırmak kabe yıkmak gibi kötü bir fiil olarak anılmı tır.

“Gönül Çalab'ın tahtı
Çalab gönüle baktı
ki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise”

diyen Yunus Emre'nin iirlerinde bu gerçek sık sık vurgulanır.

Bektâ îli in pîri olan Hacı Bekta Veli, "Her ne ararsan kendinde ara, Gönül ek gönül biçesin, Dü manınızın dahi insan oldu unu unutmayın, ncinsen de incitme, Kendine a ır geleni kimseye tatbik etme, Hiçbir insanı ve milleti ayıplamayınız, Ayıpları örtücü ol, Sırrı sır edene a k olsun, sözleriyle engin ho görüsünü vecizele tirerek sevgi ve ho görüyü Bektâ îli in temel prensibi haline getirmi "Bir olalım, iri olalım, diri olalım" ifadeleriyle halkı birlik ve beraberlik içinde ya amaya davet etmi tir.

KAYNAKÇA:

ATALAY, Adil Ali(1996) mam Cafer-i Sadık Buyru u, stanbul.

BOZKURT, Fuat(1995) Semahlar, stanbul.

CO AN, Esad(1996) Makâlât (sdl. HüseyinÖZBAY), Ankara.

EFE,Hayrunnisa(1997) "Ziya Baba'nın Hayatı", Hacı Bekta Veli Dergisi, 2, A ustos

EYÜBO LU, smet Zeki(1992) Alevî Bektâ î Edebiyatı, stanbul.

FI LALI, Ethem Ruhi(1991) Türkiye'de Alevîlik Bektâ îlik, Ankara.

GÜZEL, Abdurrahman(1989) "Tekke iiri", Türk Dili Dergisi, Türk iiri Özel Sayısı III, Ankara.

Hacı Bekta Veli: Fevâid (haz. Mehmet YAMAN),(1085), Ankara.

Noktatü'l-Beyan: Yazma Eser,Süleymaniye Kütüphanesi, zmirli .Hakkı Bölümü No: 1243

NOYAN, Bedri(1976) Bektâ î ve Alevîlerde Hukuk Düzeni (Dü künlük), I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara.

NOYAN, Bedri(1987) Bektâ îlik Alevîlik Nedir, Ankara.

NOYAN, Bedri(1995) "Hacı Bekta Velî Dü üncesinde Ho görü", Yunus Emre Nasrettin Hoca ve Hacı Bekta Velî Dü üncesinde Ho görü (Ankara Bilimsel Kültürel Ara tırmalar Vakfı)

ÖZ, Baki(1992) Bektâ îlik Nedir, stanbul.

ÖZCAN, Hüseyin(2001) Bektâ î Âdâb ve Erkânı, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

ÖZMEN, smail(1995) Alevî-Bekta î iirleri Antolojisi, Ankara.

ÖZTELL , Cahit(1996) Pir sultan Abdâl, stanbul.

ÖZTÜRK, Ya ar Nuri(1995) Tarihi Boyunca Bektâ îlik, stanbul.

Sırrî Rıfâî ALEVÎ, eyh Ahmed BEDREDDÎN :Bektâ î Tarikatına Ait Usul Âdâb Âyinler Mecmuası H. 1284 (1867) Süleymaniye Kütüphanesi.

Silsilenâme-i Tarîkâtname-i Bektâ iyye: Müellifi belirsiz, Ankara Milli Kütüphane, bni Sina Bölümü Yazma Eser

ARDA , Rü tü(1985) Her Yönüyle Hacı Bekta Veli ve En yeni Eseri erh-i Besmele, zmir.